

ROBERTSON DEJVIS

SVET ČUDA

Prevod sa engleskog
Milica Kecojević

Beograd
2019.
DERETA

ROBERTSON DEJVIS se smatra za jednog od najznačajnijih kanadskih književnika (tzv. Čarobnjak sa Severa). Takođe je bio i kritičar, novinar, urednik, izdavač, univerzitetski profesor i nakratko glumac. Rođen je 1913. u Ontariju, gde je i odrastao. Kao sin senatora Dejvisa, pohađao je najelitnije škole i fakultete u Kanadi i Engleskoj. Na Oksfordu stiče diplomu iz književnosti i upoznaje svoju buduću suprugu, s kojom će imati tri ćerke. Pisao je eseje, kratke priče, drame, ali se širom sveta proslavio prvenstveno svojim romanima, okupljenim u trilogije: „Salterton“, „Korniš“, „Toronto“ (nedovršena), a naročito „Detford“. Njegovim delima dodeljena su brojna priznanja: drama *Eros at Breakfast* proglašena je najboljom kanadskom dramom 1948, *Leaven of Malice* ovenčan je Nagradom „Stiven Likok“ za humor 1955, roman *What's Bred in the Bone* bio je u najužem izboru za Bukerovu nagradu 1968, a *Mantikora* je dobila Nagradu guvernera Kanade 1972. Dejvis je 1961. primio medalju za svoja književna dostignuća, a bio je i prvi Kanadanin koji je postao počasni član Američke akademije i instituta umetnosti i književnosti. Umro je 1995, u osamdeset drugoj godini.

Biblioteka
XX vek

Urednik izdanja
Aleksandar Šurbatović

Naslov originala
Robertson Davies
WORLD OF WONDERS

Canada Council   Conseil des arts
for the Arts   du Canada

*We acknowledge the support of the Canada Council
for the Arts for this translation.*
*Nous remercions le Conseil des arts du
Canada de son soutien.*

Copyright © Robertson Davies, 1975
Copyright © ovog izdanja *Dereta*

I

**NADIMLJENA
MEŠINA**

– Naravno da je bio šarmantan čovek. Divna osoba. Ko je to ikad dovodio u pitanje? Ali nije bio veliki mađioničar.

– U poređenju s kim?

– Sa mnom; s kim drugim?

– Sebe smatrate većim opsenarom od Rober Udena?

– Bez daljnjeg. Bio je solidan iluzionista. Ali šta je to? Čovek koji zavisi od kojejkakve skalamerije – mehaničkih uređaja, satnih mehanizama, ogledala i tome slično. Zar se nismo cele nedelje petljali s tim glupostima? Ko je to sve sklopio? Ko je napravio reprodukciju *Pâtissier du Palais-Royal* s kojom se baccemo još od jutros? Ja. Ja sam jedni čovek na svetu koji to može. Što mi ih više prođe kroz ruke, to ih više prezirem.

– Ali mali pekar je tako divan! Kad, na samo reč zapovesti, iznese svoje bombone, svoja peciva i kroasane, čaše portoa i marsale, ja skoro da zajecam od zadovoljstva! Kakvo dirljivo podsećanje na duh epohe Luja Filipa! A vi i sami priznajete da ste ga napravili u dlaku isto kao Rober Uden. Ako on nije veliki mađioničar, šta je za vas veliki mađioničar?

– Čovek koji može da stoji pred gomilom ljudi go-golcat i sat vremena im drži pažnju okrećući nekoliko novčića, špil karata ili par bilijskih kugli. Ja to umem da radim, i to radim bolje od bilo koga u današnje vreme, bolje od bilo koga od kad je sveta i veka. Zato su mi se smučili Rober Uden i njegova Fantastična Pekara, njegova Neiscrpna Bola Punča, njegovo Čudesno Pomorandžino Drvo i svi ostali točkići, zupčanici i poluge, svo to skupo smeće.

– Ali završićete film?

– Svakako. Potpisao sam ugovor. U životu nisam prekršio ugovor. Ja sam profesionalac. Ali dosadilo mi je. To što tražite da uradim isto je kao kad bi ste od Rubinstajna zahtevali da svira na pijanoli. Sa odgovarajućom aparaturom svako to može.

– Vi ste, bez sumnje, svesni toga da smo vam ponudili da snimate ovaj film jednostavno zato što ste najveći mađioničar na svetu – pa, ako hoćete, i najveći mađioničar svih vremena – a to naš film čini neuporedivo atraktivnijim...

– Prošlo je podosta godina od kad su me poslednji put nazvali dodatnom atrakcijom.

– Molim vas, dopustite mi da dovršim. Pokušavamo da predstavimo velikog iluzionistu našeg vremena kako odaje počast velikom iluzionisti iz prošlosti. Gledaoci će biti oduševljeni.

– To mene prikazuje u lošem svetlu.

– Nipošto. Pomislite na publiku. Nakon što bude prikazan na BBC-ju, pojaviće se na velikoj američkoj mreži – pregovori se već privode kraju – a potom će obići svet. Pomislite samo kako će biti primljen u Francuskoj, gde još uvek vlada veliki kult Rober Udena. Potencijalna

publika će se meriti milionima. Kako možete da ostanete ravnodušni na tako nešto?

– To samo pokazuje kako vi doživljavate magiju i koliko znate o njoj. Mene su već gledali širom sveta. Gledali, s velikim g. Sa publikom umem da uspostavim poseban odnos tako da ona može da oseti jedinstvenu ličnu dimenziju mog izvođenja. To televizija ne može da prenese.

– Upravo to nameravam. Ne bih da zvuči kao da se hvalim. Možda smo već imali sasvim dovoljno hvalisanja za jedno veče. Ali ja nisam nepoznat režiser. Bez lažne skromnosti mogu da kažem da sam u svojoj umetnosti podjednako poznat kao vi u svojoj. I ja sam iluzionista, i to ne trivijalan...

– Ako je moj rad trivijalan, zašto želite da vam pomognem? Film... Istina, danas je opšteprihvaćeno da je film umetnost, baš kao što se nekad smatralo da su to komplikovane Rober Udenove mehaničke igračke. Ljudi se uvek oduševljavaju pametnim mehanizmima koji predmetima udahnuju život. Ali sećate li se kako mali glumac u komadu Noela Kauarda naziva film? „Jeftina fotografija”.

– Molim vas...

– U redu, da ne insistiramo na „jeftina”. Ali „fotografiju” ne možemo da zanemarimo. Nešto tu nedostaje i vi dobro znate šta je to: neobjašnjiva ali fino dozirana naklonost između umetnika i njegove publike. Film nije čak ni kao pijanola; na njoj možeš da dodaš bar nešto lično, da je ubrzaš ili usporiš, da je po volji pojačaš ili utišaš.

– Film je poput slike koja je takođe nepromenljiva. Ali svaki gledalac nosi sopstveni senzibilitet, jedinstvenu reakciju na dovršeno platno, isto kao kod filma.

– Ko su ti vaši televizijski gledaoci? Skupljeni s konca i konopca; trezni i pijani, pažljivi i otupeli, šupljoglavci koji sede ispred ekrana i čačkaju nos a mi im dajemo nešto za džabe. Ja sam navikao na publiku koja je došla zato što želi da vidi mene, i koja je za to platila. U prvih pet minuta nateram ih da budu pažljivi kao nikad ranije. Ne mogu da garantujem da ću to učiniti na televiziji. Tamo ne vidim svoje gledaoce, a kad ih ne vidim, ne mogu da ih potčinim svojoj volji. A ako ne mogu da ih potčinim svojoj volji, ne mogu ni da ih očaram, da ih zasmejem, da ih navedem da mi postanu saveznici u sopstvenoj obmani.

– Morate da shvatite da tu moja umetnost stupa na scenu. Ja sam vaša publika, a u sebi mogu da sažmem sve te milione ljudi kojima se obraćate. Ako zadovoljite mene, zadovoljićete i njih. Jer ja ih zastupam svojom inteligencijom i osećajnošću, i uzdižem ih na svoj nivo. Nisam li to dokazao u desetak priznatih remek-dela filmske umetnosti? To je moj dar i moja umetnost. Imajte poverenja u mene. Samo to tražim od vas. Imajte poverenja.

To je bila prva ozbiljna svađa od kad smo počeli snimanje. Treba li da kažem „mi”? Budući da sam živio u kući, te da me je beskrajno zanimalo sve što se dešavalo oko filma, dopustili su mi da se motam naokolo dok oni rade, čak su mi dali i posao; kao istoričar, pazio sam na detalje i nisam dopuštao filmadžijama da se previše udalje od epohe Luja Filipa i njegovog Pariza, ili barem ne više nego što im to dopuštaju nužda i umetnička sloboda. Predvideo sam da će doći do svađe. Nisu mi za džabe bile sedamdeset i dve; pri tom sam odlično poznao Magnusa Ajzengrima, a činilo mi se da počinjem ponešto da naslućujem i o velikom režiseru Jurgenu Lindu.

Plan je bio da se snimi jednočasovni televizijski film o velikom francuskom iluzionisti, Žan Eženu Rober Udenu, koji je umro 1871. Cilj nije bilo puko obeležavanje ove stogodišnjice; kao što je Lind rekao, film će se bez sumnje godinama vrteti na svetskim televizijama. Naslov je bio *Un Hommage à Robert-Houdin* – što se lako prevodi – a forma mu je bila jednostavna; prvih dvanaest minuta zauzeće priča o njegovoj mladosti, kao što ju je on ispričao u svojim memoarima *Confidences d'un prestidigitateur*,

i za taj deo su angažovani glumci; preostalo vreme trebalo je da bude verna reprodukcija predstave Rober Udena *Soireés Fantastiques* onako kako ju je on izvodio u sopstvenoj sali u Pale Roajalu. A za ulogu velikog iluzioniste, ekipa filma i BBC angažovali su – za više nego pristojan honorar – najvećeg živog opsenara, mog starog prijatelja Magnusa Ajzengrima.

Da su snimali u studiju, ja, pretpostavljam, ne bih bio uključen, ali reprodukcija predstave Rober Udena zahtevala je toliko čarobnih sprava, čak i nekoliko divnih automata koje je Ajzengrim napravio specijalno za tu priliku, da je na kraju odlučeno da se taj deo filma snimi u Švajcarskoj, u Zorgenfraju, gde je, u velikom, nekorišćenom manježu na imanju, stajala oprema za Ajzengrimove nastupe. Scenografima i scenskim majstorima nije bilo teško da u dodeljen prostor smeste Udenovu malu salu za dvesta gledalaca.

To je možda bila loša zamisao, budući da su se profesionalni i domaći život mešali na način koji je bez sumnje mogao izazvati nevolje. Ajzengrim je živio u Zorgenfraju kao stalni gost i – u izvesnom smislu – ljubavnik njegove vlasnice i gazdarice, dr Lizelote Negeli. Ja sam se takođe, nakon što sam doživeo srčani udar, povukao u Zorgenfraj i tu sam sa zadovoljstvom boravio kao stalni gost i – u izvesnom smislu – ljubavnik iste te, gorepomenute dr Lizelote, koju smo obojica zvali Lizela. Kad naš odnos opisujem rečju „ljubavnik”, pod tim ne podrazumevam da smo nas troje činili nekakav apsurdan *ménage à trois*, da smo po čitav dan uskakali u krevet i uz ciku i vrisku dobacivali jedni drugima smešne optužbe. No, zbilja smo povremeno delili krevet (obično za vreme doručka, kad je

bilo zgodno da se svi troje prismo ušuškamo i jedno drugom krademo zalogaje s poslužavnika), ali napor fizičke ljubavi za mene je bio stvar prošlosti, a pretpostavljao sam da je i za Ajzengrima to sve više postajalo tek retka avantura. No zbog toga nismo ništa manje voleli Lizelu – štaviše, voleli smo je više i na drugačiji način – nego u danima naše strasti; uz svu tu ljubav i prepirke, uz smeh i razgovore, bezbrižno i veselo provodili smo vreme, baš kao što se ono živelo u zlatno doba.

Čak je i u zlatno doba ponekad bila dobrodošla neka promena, te smo bili zadovoljni kad je Magnus dobio ponudu od BBC-ja. Lizela i ja, budući da smo malo bolje poznavali svet od Ajzengrima – ili bar onaj njegov umetnički deo – bili smo veoma uzbuđeni zbog činjenice da će film režirati veliki Jurgen Lind, švedski režiser čiji smo rad oboje izuzetno cenili. Silno smo želeli da ga upoznamo; iako odavno više nismo bili naivni, još nismo sasvim prestali da verujemo kako je susret s umetnikom koji nam je pružio toliko uživanja izuzetan i radostan događaj. Zbog toga je Lizela predložila da, iako je filmska ekipa boravila u jednoj krčmi u podnožju planine, nedaleko od Zorgenfraja, Lind i još jedan ili dva člana iz njegovog najužeg kruga ostanu da večeraju s nama kad god im to odgovara, tobože zato da ne bismo prekidali diskusiju o filmu dok se snimanje nastavljala, ali zapravo da bismo što bolje upoznali Linda.

Trebalo je da budemo pametniji. Zar nismo ništa naučili iz iskustva s Magnusom Ajzengrimom, koji je bio obdaren duboko usađenim, sveprožimajućim egoizmom teatarskog umetnika? Koji nije mogao da podnese ni najmanji nagoveštaj nipodaštavanja; koji je smatrao da s

pravom očekuje da za trpezom bude uvek prvi uslužen i da kroz sva vrata prođe prvi; koji je pravio veoma neprijatne ispade i dizao galamu ako ne bi dobio doslovce kraljevski tretman? Nije nam bio potreban nijedan dan da shvatimo kako je Lind od iste sorte, te da se njih dvojica neće baš najbolje slagati.

Na prvi pogled, Lind nije bio ni nalik Ajzengrimu. Skroman, povučen, oblačio se kao radnik i govorio blago. Uvek bi kod vrata ostao pozadi, nije nimalo mario za male ceremonije svakodnevnog života u bogataškoj kući, o svakom detalju se dogovarao s kolegama. Ali, videlo se kako očekuje da, kad jednom donese odluku, sve bude po njegovom; tako je i bilo.

S druge strane, činilo mi se da je strahovito inteligentan. Njegovo dugačko, tužno lice bez osmeha, s onom opuštenom donjom usnom koja ne uspeva da sakrije duge, žute zube, tragičnom linijom kapaka koja izvire visoko u korenu nosa i potišteno curi naniže ka obrazima, i blagim, žalostivim glasom, delovao je kao čovek koji je suviše toga video da bi ga život veselio. Njegova impozantna visina – nešto preko dva metra – stvarala je utisak džina zalutalog među niža bića o kojima zna neku neprijatnu, njima nedostupnu tajnu; govorio je polako, elegantnim engleskim tek neznatno začinjenim akcentom švedske više klase, koji zvuči kao da čovek nežno sisa limun. Bio je široko obrazovan – mlađi saradnici su strogo pazili da mu se obraćaju isključivo sa „dr Lind” – a imao je i onu retku vrlinu pozorišnih umetnika da uvek deluje kao da, naizgled bez velikog napora i učenja, zna sve što treba da zna o onome na čemu trenutno radi, šta god to bilo. Političke i ekonomske prilike u vreme vladavine Luja Filipa

nije poznao tako dobro kao ja – na kraju krajeva, ja sam čitav svoj život posvetio proučavanju istorije – ali se zato činilo da mnogo toga zna o muzici, načinu odevanja, ponašanju ljudi, o kvalitetu života i duhu epohe, a za to je potreban senzibilitet daleko istančaniji od mog. U susretu s tako dobro obavještenim, maštovitim razumevanjem neke davne epohe, istoričari po pravilu ostaju zatečeni. Kako on to, pobogu, zna, pitaju se, i kako to da ja nikad nisam došao do takvih zaključaka? Tek posle izvesnog vremena postaje očigledno da to znanje, iako impresivno i korisno, ima svojih ograničenja, a kad prestane da ga prožima sjaj neobuzdane imaginacije, vidi se i da nije duboko ukorenjeno. No, Lind je radio na epohi Luja Filipa, posebno na kratkom periodu koji se odnosio na Rober Udena, iluzionistu, i ja sam u tom trenutku bio pod njegovim snažnim uticajem.

U tome je i bila sva nevolja. Da se izrazim slikovito ali istinito, tad je čir počeo da peče. I Lizela i ja smo bili očarani Lindom, a Ajzengrim je zbog toga digao nos.

Zato je i zapodenuo svađu s rediteljem koji je, naučen da se koristi logičnim, mada ne uvek i fer argumentima, bio unekoliko hendikepiran u odnosu na svog protivnika koji se raspravljao – zapravo durio – samo zato da bi bilo po njegovom i da bi povratio svoj status zvezde našeg malog društva.

Smatrao sam da treba da učinim nešto povodom toga, ali me je Roland Indžestri preduhitrio.

On je bio čovek iz BBC-ja, izvršni producent filma, ili kako se to već zove. Upravljaio je poslovnom stranom projekta, ali nije bio samo poslovan čovek – bdeo je nad čitavim poduhvatom, uključujući i njegovu umetničku

stranu, doduše veoma učtivo, sve u stilu „nemojte misliti da se ja mešam”. Debeljuškast, ćelav Englez od šezdesetak godina, uvek je nosio tanke cvikere sa zlatnim okvirom, zbog kojih je pomalo podsećao na g. Pikvika. Ali bio je bistar tip i shvatao je situaciju.

– Nemojmo se zavaravati, Jurgene – rekao je. – Bez Ajzengrima ovaj film bi bio propast, totalna propast. On je jedini čovek na svetu koji može da reprodukuje izvanredno složene automate Rober Udena. Sasvim je razumljivo da on s visine gleda na dostignuća koja toliko zbuñuju niža bića poput nas. Na kraju krajeva, kao što je i sam rekao, on je sjajan klasičan opsenar kojem mehaničke igračke nisu od velike koristi. To se, dakako, podrazumeva. Ali, mislim da nam je promaklo nešto drugo, a to je da je on takođe glumac, i to od one najređe vrste; on zaista može izneti spoljne aspekte ličnosti Rober Udena sa svom onom prefinjenošću manira i savršenom gracioznošću pokreta koji su ga i činili velikim. Kako mu to uspeva, sam bog zna, ali uspeva mu. Kad ga gledam na probi potpuno sam ubeđen da preda mnom stoji čovek iz prve polovine devetnaestog veka. Gde smo mogli da nađemo nekog ko glumi kao što on glumi? Džon? Previše visok, previše subjektivan. Leri? Suviše izražajan, suviše telesan. Ginis? Suvoparan. Vidiš i sam, nema drugog. Nadam se da vam ovo neće zvučati uvredljivo, ali smatram da na Ajzengrima pre svega treba da gledamo kao na glumca. Sa trikovima smo mogli malo da varamo. Ali gluma – eto, kaži iskreno, ima li ikoga ko bi mogao i da mu primiriše?

Naravno da nije zvučalo uvredljivo, i on je to dobro znao. Ajzengrim je zasijao i sve bi bilo u najboljem redu

da Kinghoven nije otišao malo dalje. Kinghoven je bio Lindov kameraman, i ja sam zaključio da i on mora biti veliki umetnik. Ali je spadao u one ljude čijim svetom apsolutno dominira ono što može da vidi, ono što može da natera druge ljude da vide – reči, jednostavno, nisu bile njegov medij.

– Roli je u pravu, Jurgene. Ovaj čovek će savršeno dočarati izgled. Prosto tera ljude da mu veruju. Ne može da pogreši. Bog nas je pogledao, Jurgene, i ne bi trebalo tome da se opiremo.

Sad je došao red na Jurgena da digne nos. Pokušavao je da umiri primadonu, a ispalo je da mu njegovi sopstveni saradnici zameraju da je potcenio situaciju. Bio je siguran da u životu nije potcenio ni najmanju sitnicu koja se odnosila na neki od njegovih filmova. Optužili su ga da prkosi sreći, a on je bio ubeđen da je najveća moguća sreća koja može da se osmehne nekom filmu upravo činjenica da će ga baš on režirati. Donja usna mu se još više otromboljila, oči postale za nijansu tužnije, a emocionalna temperatura u sobi je drastično pala.

Indžestri je upotrebio svoj nemali talenat da povрати Lindovo samopouzdanje, a da pri tom ne ozlovolji Ajzengrima.

– Mislim da naslućujem šta to muči Ajzengrima u celoj ovoj priči s Rober Udenom: ta nesrećna knjiga, *Confidences d'un prestidigitateur*. Koristili smo je kao izvor za biografski deo filma i ona svakako spada u klasike svoje vrste. Ali da li je iko ikada pročitao takvu knjigu? Taština je sasvim prihvatljiva kod umetnika. Ja lično ne dam pet para na umetnike koji nisu sujetni. Ali poštujem samo iskrenu taštinu. Zbog lažne skromnosti, preterane

Robertson Dejvis
SVET ČUDA

Za izdavača
Dijana Dereta

Lektura i korektura
Sonja Milovanović

Likovno-grafička oprema
Marina Slavković

Prvo DERETINO izdanje

ISBN 978-86-6457-241-5

Tiraž
1000 primeraka

Beograd 2019.

Izdavač / Štampa / Plasman
DERETA doo
Vladimira Rolovića 94a, 11030 Beograd
tel./faks: 011/ 23 99 077; 23 99 078

www.dereta.rs

Knjižare DERETA
Knez Mihailova 46, tel.: 011/ 26 27 934, 30 33 503

CIP – Каталогизacija у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.111(71)-31

РОБЕРТСОН, Дејвис, 1913–1995

Svet čuda / Robertson Dejvis ; prevod sa engleskog
Milica Kecojević. – 1. Deretino izd. – Beograd : Dereta,
2019 (Beograd : Dereta). – 438 str. ; 22 cm. – (Biblioteka
XX vek / [Dereta])

Prevod dela: World of Wonders / Robertson Davies. –
Tiraž 1.000.

ISBN 978-86-6457-241-5

COBISS.SR-ID 276129292